

Çocukların Yeme Davranışlarında Ebeveynlerin Etkisini Ele Alan Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi

Araştırma Makalesi / Research Article

 Pınar BAYHAN, Hacettepe Üniversitesi
 Emin DEMİR, Tarsus Üniversitesi
 Sena ÖZ, Ankara Üniversitesi

Öz

Çalışmada, 2016-2021 yılları arasında yapılan çocukların yeme davranışları üzerinde ebeveynlerin etkisini inceleyen lisansüstü çalışmaların çeşitli değişkenler açısından incelenmesini amaçlanmaktadır. YÖK Ulusal Tez Merkezi aracılığıyla çalışmalar üniversite, tez türü, enstitü/fakülte/araştırma merkezi, anabilim dalı, yıl, yöntem/desen, gelişimsel dönem ve genel eğilim değişkenleri açısından incelenmiştir. Tezlere ulaşabilmek için “Yeme ve ebeveyn”, “Yeme ve aile”, “beslenme ve ebeveyn” ile “beslenme ve aile” kelimeleri kullanılarak arama yapılmıştır. Ulaşılan çalışmalardan çocuk merkezli olmayanlar, ebeveyn yaklaşımlarını ele almayanlar araştırma kapsamından çıkarılmıştır. Bu kapsamda 27 yüksek lisans, 7 uzmanlık ve 4 doktora olmak üzere toplam 38 lisansüstü çalışma incelenmiştir. Doküman incelemesi tekniği kullanılarak gerçekleştirilen araştırma sonucunda ebeveynlerin yaklaşımlarının çocukların yeme davranışları üzerindeki etkisini ele alan lisansüstü çalışmaların en çok Hacettepe Üniversitesinde ve sıklıkla Sağlık Bilimleri ve Sosyal Bilimler enstitülerinde tamamlandığı görülmüştür. Çalışmaların büyük çoğunluğunun tarama deseninde olduğu ancak deneysel çalışmaların da yapıldığı görülmüştür. Yapılan çalışmaların çoğunluğunun erken çocukluk ya da ergenlik dönemindeki çocuklar ile yapıldığı, bununla beraber ebeveynlerin yaklaşımları açısından genel eğilimlere bakıldığında; riskli gruplarda yer alan çocukların (Mevsimlik tarım işçisi, mülteci ve boşanmış ailelerin çocukları), özel gereksinimli çocukların (otizm, dehb vd.) beslenmelerine ve yeme davranışlarına yönelik olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra aile beslenme tutum/davranışlarının çocuğun beslenmesine, yeme davranışlarına ya da obezite durumuna etkisi ve aile beslenme eğitiminin çocuğun beslenmesine yönelik eğilimlerin olduğu belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda ebeveynlerin beslenme yaklaşımları ile çocukların yeme davranışları arasında ilişki olduğu görülmüştür. Çocukların beslenme ve yeme davranışlarında çocuğun birincil yakın çevresini oluşturan ebeveynlerinin etkisini inceleyen ve bu doğrultuda müdahale programı gerçekleştirecek daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Beslenme,
Yeme,
Ebeveyn yaklaşımları,
Tutumlar,
Aile.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 24.11.2021
Kabul Tarihi:30.12.2021

A Review of Postgraduate Studies on the Influence of Parents on Children's Eating Behaviors

Abstract

In the study, it is aimed to examine the postgraduate studies that examine the effects of parents on the eating behaviors of children between 2016-2021 in terms of various variables. Studies were examined in terms of university, type of thesis, institute/faculty/research center, department, year, method/pattern, developmental period, and general tendency variables through YÖK National Thesis Center. In order to define theses, was searched using the words "Eating and parent", "Eating and family", "nutrition and parent" and "nutrition and family". Among the studies reached that were not child-centered and did not address parental approaches were excluded from the scope of the research. In this context, a total of 38 postgraduate studies, including 27 postgraduate studies, 7 master and 4 doctoral studies, were examined. As a result of the research carried out using the documentation analysis, it was seen that the postgraduate studies dealing with the effects of parents' approaches on children's eating behaviors were mostly completed in Hacettepe University and mostly in Institutes of Health Sciences and Social Sciences. It was observed that most of the studies were in scanning design, but experimental studies were also carried out. Most of the studies were conducted with children in early childhood or adolescence. It is seen that it occurs for the nutrition and eating behaviors of children in risk groups (seasonal agricultural workers, refugees, and children of divorced families), children with special needs (autism, ADHD, etc.). In addition, it has been determined that family nutrition attitudes/behaviors affect the child's nutrition, eating behaviors or obesity, and family nutrition education has a tendency towards the child's nutrition. In line with the results obtained, it has been observed that there is a relationship between the nutritional approaches of the parents and the eating behaviors of the children. It is seen that there is a need for more studies that examine the effect of the parents, who form the primary close environment of the child, on the nutrition and eating behaviors of children and that will implement an intervention program in this direction.

Keywords

Nutrition,
Eating,
Parental approaches,
Attitudes,
Family

Article Info

Received: 11.24.2021
Accepted:12.30.2021

(Atıf- How to cite)

Bayhan, P., Demir, E. Öz, S., (2021). Çocukların yeme davranışlarında ebeveynlerin etkisini ele alan lisansüstü çalışmaların incelenmesi. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 4(8), 74-87

Sorumlu Yazar: Sena ÖZ, sena.oz@ankara.edu.tr

Giriş

Beslenme, Türk Dil Kurumu tarafından “vücut için gerekli besin maddelerini alma” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Beslenme sürecinde besin öğelerinin alımında yeterli miktar, denge ve uygun zaman kriterlerini dikkate alarak sağlığın korunması, geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır (Tayar ve ark., 2017). Bebeklik dönemiyle başlayan beslenmeyle ilgili deneyimler çocukların yaşamı boyunca olumlu ya da olumsuz beslenme alışkanlıkları kazanmasında rol oynamaktadır (Küçükkömürler, 2021). Gelişimin tüm alanları göz önünde bulundurulduğunda çocuk merkezde yer almakta ve çevresiyle olan etkileşimleri çocuğun gelişimini etkilemektedir (Bronfenbrenner, 1976; Bronfenbrenner ve Ceci, 1994). Bu durum çocuğun tüm gelişim alanlarında olduğu gibi beslenme davranışlarının kazanılmasında da benzer bir etki görülebilmektedir. Özellikle çocuğun birincil yakın çevresini oluşturan bakım verenlerinin yaklaşımları çocuğun yeme davranışlarını etkileyen önemli bir etmen olarak görülmektedir (Faith ve ark., 2004; Scaglioni, Salvioni ve Galimberti, 2008; Moroshko ve Brennan, 2013).

Beslenme bebeklik döneminde tamamen bakım verene bağıyken çocuk büyüyüp olgunlaştıkça bağımsız hale gelmektedir (APA, 2020). Beslenmenin bağımsız yapılması, çocukların özerklik kazanarak kendilerinin bir eylemi bağımsız yerine getirmesini ve kendilerini yönetebilmesini sağlamaktadır (Yavuzer, 2016). Çocukların beslenme sürecinde besinleri öğrenmesinde çağrışım ve sosyal öğrenme olmak üzere iki farklı yoldan söz edilmektedir. Çağrışım sürecinde çocuğun iyi olduğu zamanlarda tükettiği yiyecekleri beğenmeye yatkınken kötü olarak değerlendirilebilecek zamanlarda aldığı beğenmeme eğilimindedir. Sosyal öğrenme ise başkalarının rol-model olarak alınmasını ifade ederken yiyecek tercihleri bilişsel gelişimden etkilenmektedir (Dovey, 2010). Gelişim alanlarının birbirleriyle olan ilişkisi göz önüne alındığında gelişimin yeme davranışlarının gelişim sürecinde etkili olduğu söylenebilir.

Çocuklar büyümeyle birlikte doğumdan ergenliğe kadar çeşitli dönemlerinden geçerken yaşanan yaşadıkları değişimlere bağlı olarak, beslenme ihtiyaçları, yeme davranışları ve beslenme tarzı değişiklik gösterebilmektedir. Farklı nedenlerle yeteri kadar sağlanamayan beslenme ihtiyaçlarının etkisi ömür boyunca sürmektedir. Çocukların yetersiz beslenmelerinde bireysel etmenlerin yanı sıra çevre ve aile ilgili etkilerden de söz edilebilir (UNICEF, 2019). Çocukluk ve ergenlik döneminde gelişen beslenme ve egzersiz alışkanlıkları yaşamını tamamını etkileyebilecek davranış kalıplarına dönüşmekle birlikte ergenlik döneminden sonraki yaşamı da etkileyebilmektedir (Simon ve ark., 2020). Bu nedenle çocukların sağlıklı yeme davranışları kazanımı önem arz etmektedir. Bununla birlikte çocukların beslenme davranışlarının şekillenmesinde en etkili olan ortam aile ortamıdır (Oğuz ve Derin, 2013). Ailenin besinlere ve aynı zamanda beslenmeye ilişkin yaklaşımları çocuklarının besin seçimine doğrudan ya da dolaylı olarak etki etmektedir (Köksal & Gökmen, 2016). Bir besine karşı aile bireylerinin olumsuz bir tepki vermesi, çocuğun model olarak o davranışı tekrarlamasına yol açabileceği gibi ebeveynler tarafından tercih edilmeyen besinler, çocuğa daha sınırlı sunulacağı çocuğun besin tercihinde ve yeme davranışlarında doğrudan bir etki söz konusu olabilmektedir (Baysal ve Arslan, 2007; Köksal ve Gökmen, 2016; T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2013). Dolayısıyla çocuğun birincil yakın çevresini oluşturan ebeveynlerin

çocuğun gelişiminde önemli bir role sahip olması gibi çocuğun yeme ve beslenme alışkanlıkları da ebeveynlerin etkisinden ayrı düşünülemez (Köksal ve Gökmen, 2016).

Literatürde ebeveynlerin beslenme tutum ve davranışlarının çocuklarının beslenme ve yeme alışkanlıklarına olan etki ve düşünceleri çeşitli araştırmalarla incelenmektedir (Brown ve Ogden, 2004; Erdem ve ark., 2017; Golan ve Crow, 2004; Kelly ve ark., 2006; Koçoğlu ve ark., 1990; Scaglioni ve ark., 2008; Turner ve ark., 2006). Bu çalışmalarda ebeveynlerin beslenme tutum ve davranışları ile çocukların yeme alışkanlıklarının farklı boyutlarının incelendiği görülmektedir. Doküman incelemesi ile birlikte nitel çalışmalarda olduğu gibi anlamı ortaya çıkarmak, anlayış kazanmak ve ampirik bilgiyi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanması sağlanmaktadır (Bowen, 2009). Bu doğrultuda ebeveyn beslenme tutum ve davranışları ile çocukların yeme alışkanlıkları üzerine yapılmış olan lisansüstü çalışmaların doküman incelenmesi yöntemiyle incelenmesi bu alandaki anlamı ortaya çıkarmaya yaracağı gibi çalışmalarda ele alınan konuların önemini de gösterebileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte bu alanda yapılacak gelecekteki çalışmaların da ele alacağı konuların belirlenmesinde önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda araştırmada ülkemizde 2016-2021 yılları arasında yapılmış olan çocukların yeme davranışlarında ebeveyn yaklaşımlarının etkisini ele alan lisansüstü çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır:

- Ülkemizde 2016-2021 yılları arasında yapılmış olan çocukların yeme davranışlarında ebeveyn yaklaşımlarının etkisini ele alan lisansüstü çalışmaların türüne (Y. Lisans/doktora/uzmanlık) göre dağılımı nasıldır?
- Ülkemizde yapılmış olan çocukların yeme davranışlarında ebeveyn yaklaşımlarının etkisini ele alan lisansüstü çalışmaların 2016-2021 yılları arasındaki dağılımı nasıldır?
- Ülkemizde 2016-2021 yılları arasında yapılmış olan çocukların yeme davranışlarında ebeveyn yaklaşımlarının etkisini ele alan lisansüstü çalışmaların gerçekleştirildiği üniversitelerin dağılımı nasıldır?
- Ülkemizde 2016-2021 yılları arasında yapılmış olan çocukların yeme davranışlarında ebeveyn yaklaşımlarının etkisini ele alan lisansüstü çalışmaların gerçekleştirildiği birimlerin dağılımı nasıldır?
- Ülkemizde 2016-2021 yılları arasında yapılmış olan çocukların yeme davranışlarında ebeveyn yaklaşımlarının etkisini ele alan lisansüstü çalışmaların gerçekleştirildiği anabilim dallarının dağılımı nasıldır?
- Ülkemizde 2016-2021 yılları arasında yapılmış olan çocukların yeme davranışlarında ebeveyn yaklaşımlarının etkisini ele alan lisansüstü çalışmalarda kullanılan desenlerin dağılımı nasıldır?
- Ülkemizde 2016-2021 yılları arasında yapılmış olan çocukların yeme davranışlarında ebeveyn yaklaşımlarının etkisini ele alan lisansüstü çalışmalara dahil edilen çocukların gelişimsel dönemlerinin dağılımı nasıldır?
- Ülkemizde 2016-2021 yılları arasında yapılmış olan çocukların yeme davranışlarında ebeveyn yaklaşımlarının etkisini ele alan lisansüstü çalışmaların genel eğilimleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi deseninde gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi araştırma kapsamında hedeflenen olay ya da olgu ile ilişki yazılı kaynakların incelenmesini ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezinde yer alan güncel literatüre ulaşmak amaçlandığı için 2016-2021 yılları arasında gerçekleştirilen çocukların yeme davranışları üzerinde ebeveynlerin etkisini inceleyen lisansüstü çalışmalar oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında 2021 yılının Kasım ayında “Yeme ve ebeveyn”, “Yeme ve aile”, “beslenme ve ebeveyn” ile “beslenme ve aile” kelimeleri kullanılarak aramalar yapılmıştır. Arama sonucunda toplam 87 teze ulaşılmıştır. Çalışma grubu içerisinde iki kez yer alan çalışmaların ikinci kopyaları çalışmadan çıkarılmıştır. Sonrasında dahil edilme kriteri olarak çocukların beslenmesinde ebeveyn etkisine yönelik araştırma olması kriteri uygulanmıştır. Nihai olarak çalışmalar çocukların yeme davranışları üzerinde ebeveynlerin etkisini inceleyen 27 yüksek lisans, 7 uzmanlık ve 4 doktora olmak üzere toplam 38 lisansüstü çalışmayla sınırlandırılmıştır.

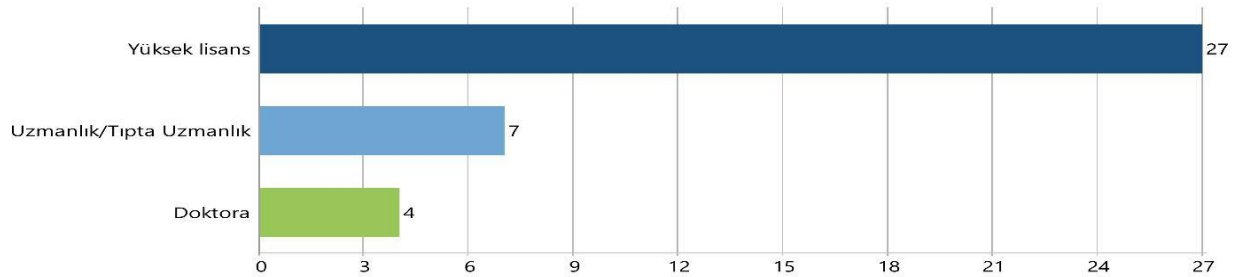
Verilerin Analizi

YÖK tez merkezine kayıtlı olan lisansüstü çalışmaların tez türü, yıl, üniversite, enstitü, anabilim dalı, yöntem, araştırmaya dahil edilen çocukların gelişimsel dönemleri ve lisansüstü çalışmaların eğilimlerinin incelenmesinde MAXQDA 2020 nitel veri analiz yazılımı kullanılmıştır. Araştırmacılar tüm çalışmalarını kodladıktan sonra çapraz olarak kodları incelemiş, görüş birliğinin sağlanması ile analiz süreci tamamlanmıştır. Elde edilen verilerin bulgular frekans dağılımı ile sunulmuştur.

Bulgular

YÖK tez merkezine gerçekleştirilen tarama sonucunda elde edilen verilerin tez türü, yıl, tezin yapıldığı üniversite, enstitü, anabilim dalı, yöntem, çocukların gelişimsel dönemleri ve genel eğilimler değişkenlerine göre incelenmiştir. Yapılan analizlere ilişkin bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

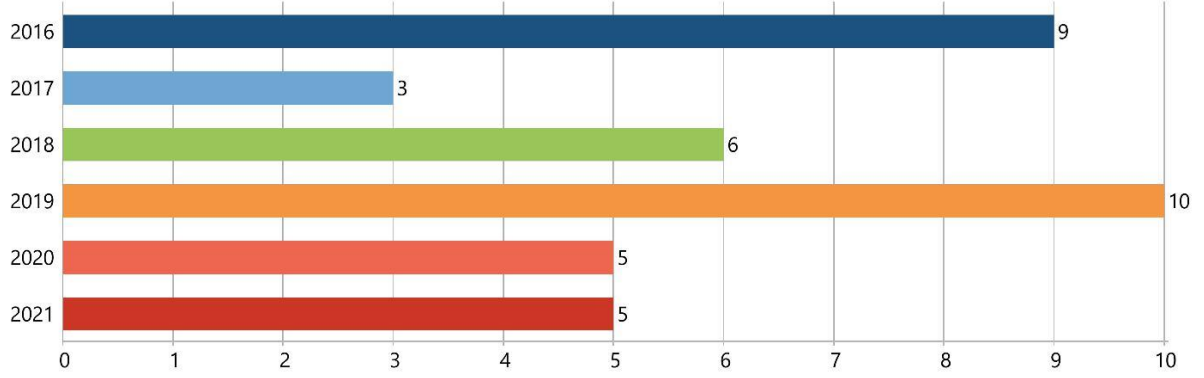
Lisansüstü çalışmaların türlerinin dağılımı Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Lisansüstü çalışmaların türleri

Araştırma kapsamında 38 lisansüstü çalışma incelenmiştir. Bu çalışmaların türlere göre dağılımları incelendiğinde 27 yüksek lisans, 7 uzmanlık ve 4 doktora tezi olduğu görülmektedir.

Lisansüstü çalışmaların yıllara göre dağılımı Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Lisansüstü çalışmaların yıllara göre dağılımı

2016-2021 yılları arasında yer alan lisansüstü çalışmaların dağılımlarına bakıldığında en sık 2019 yılında yapıldığı görülmektedir. 2016 yılında 9, 2018 yılında 6, 2020 yılında ve 2021 yılı kasım ayı itibarıyla 5, 2017 yılında ise 3 çalışma olduğu görülmektedir.

Lisansüstü çalışmaların gerçekleştirildiği üniversitelerin dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

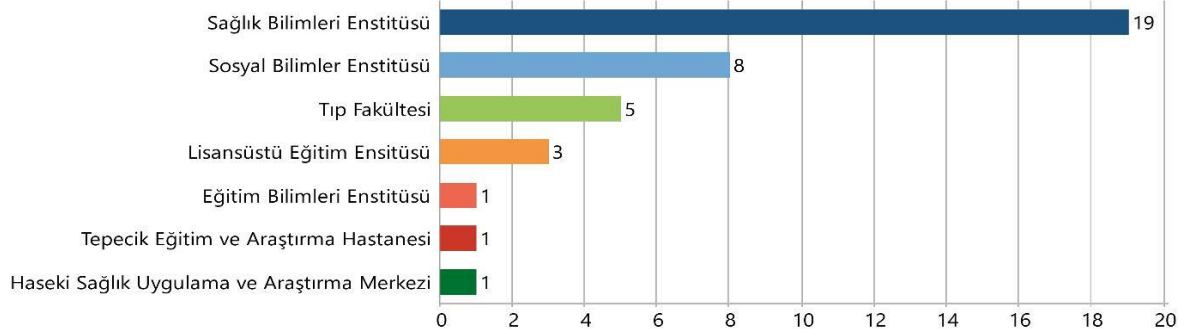
Tablo 1. Lisansüstü çalışmaların gerçekleştirildiği üniversitelerin dağılımı

Üniversite	f	Üniversite	f	Üniversite	f
Ankara Üniversitesi	1	Harran Üniversitesi	1	Sağlık Bilimleri Üniversitesi	2
Arel Üniversitesi	1	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	2	Selçuk Üniversitesi	2
Başkent Üniversitesi	3	Işık Üniversitesi	1	Yalova Üniversitesi	1
Beykent Üniversitesi	1	Maltepe Üniversitesi	1	Yaşar Üniversitesi	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	2	Marmara Üniversitesi	1	Yeditepe Üniversitesi	1
Dumlupınar Üniversitesi	1	Mersin Üniversitesi	1	İnönü Üniversitesi	2
Erciyes Üniversitesi	1	Okan Üniversitesi	1	İstanbul Aydın Üniversitesi	1
Hacettepe Üniversitesi	4	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1	İstanbul Üniversitesi	3
Haliç Üniversitesi	1	Sabahattin Zaim Üniversitesi	1	Toplam	38

2016-2021 yılları arasında yer alan lisansüstü çalışmaların dağılımlarını incelendiğinde en çok çalışmanın Hacettepe Üniversitesinde(f:4) gerçekleştirildiği görülmektedir. Hacettepe Üniversitesinin ardından Başkent Üniversitesi(f:3) ve İstanbul Üniversitesi (f:3) yer almaktadır. Bununla birlikte Dokuz Eylül Üniversitesi(f:2), Sağlık Bilimleri Üniversitesi(f:2), İnönü Üniversitesi(f:2), Hasan Kalyoncu Üniversitesi(f:2) ve Selçuk Üniversitesi(f:2) tezlerin yapıldığı üniversiteler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte Ondokuz Mayıs Üniversitesi(f:1), Işık Üniversitesi(f:1), Maltepe Üniversitesi(f:1), Marmara Üniversitesi(f:1), Okan Üniversitesi(f:1), Arel Üniversitesi(f:1), Haliç Üniversitesi(f:1), Harran Üniversitesi(f:1), İstanbul Aydın Üniversitesi(f:1), Yeditepe Üniversitesi(f:1), Ankara Üniversitesi(f:1), Mersin Üniversitesi(f:1), Beykent Üniversitesi(f:1), Dumlupınar Üniversitesi(f:1), Sabahattin Zaim

Üniversitesi(f:1), Erciyes Üniversitesi(f:1), Yalova Üniversitesi(f:1) ve Yaşar Üniversitesi(f:1) tezlerin gerçekleştirildiği diğer üniversiteler arasında sayılabilir.

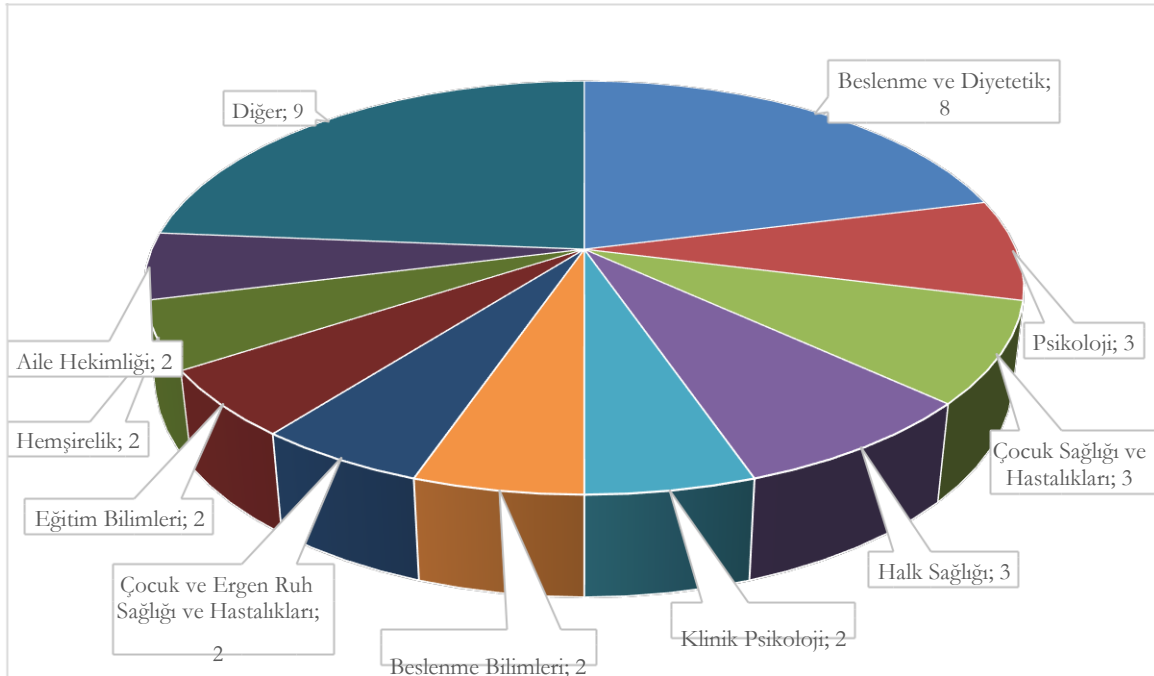
Lisansüstü çalışmaların gerçekleştirildiği birimler Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. Lisansüstü çalışmaların gerçekleştirildiği birimler

Lisansüstü çalışmaların yapıldığı birim açısından dağılımları incelendiğinde en sık olarak sağlık bilimleri enstitüsünde gerçekleştirildiği görülmektedir. Sağlık bilimleri enstitüsüyle birlikte sosyal bilimler enstitüsü, tıp fakültesi, lisansüstü eğitim enstitüsü, Eğitim bilimleri enstitüsü, Tepecik eğitim ve araştırma hastanesi, Haseki sağlık uygulama ve araştırma merkezi de çalışmaların gerçekleştirildiği birimler arasında yer almaktadır.

Lisansüstü çalışmaların gerçekleştirildiği anabilim dallarının dağılımı Şekil 4'te verilmiştir.

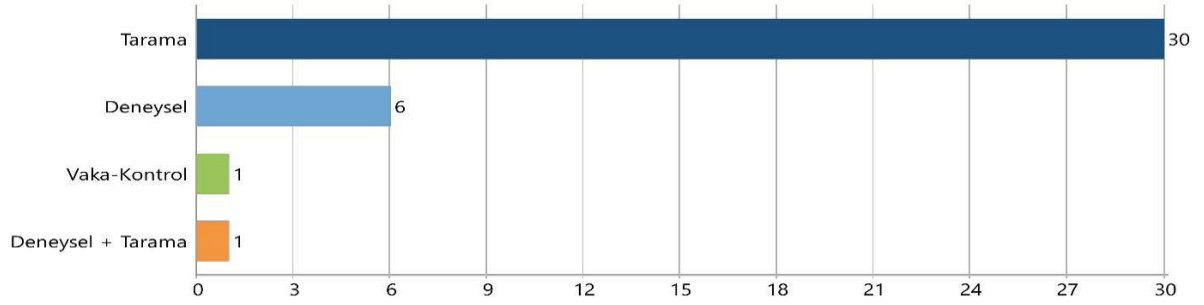

Şekil 4. Lisansüstü çalışmaların gerçekleştirildiği anabilim dalları

Lisansüstü çalışmaların yapıldığı birim açısından dağılımları incelendiğinde çalışmaların en sık olarak beslenme ve diyetetik anabilim dalında gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun yanında psikoloji, çocuk sağlığı ve hastalıkları, halk sağlığı, klinik psikoloji, beslenme bilimleri, çocuk ve ergen ruh sağlığı ve

hastalıkları, eğitim bilimleri, hemşirelik, çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği, aile hekimliği, çocuk gelişimi ve eğitimi, çocuk gelişimi ve ev yönetimi, diyetetik, gelişim psikolojisi, sosyal hizmetler, toplum beslenmesi ve aile hekimliği anabilim dallarında çalışmaların gerçekleştirildiği saptanmıştır. Diğer başlığı çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği(f:1), besin hijyeni ve teknolojisi(f:1), çocuk gelişimi ve eğitimi(f:1), çocuk gelişimi ve ev yönetimi(f:1), diyetetik(f:1), gelişim psikolojisi(f:1), gıda güvenliği(f:1), sosyal hizmetler(f:1) ve toplum beslenmesi anabilim dalını kapsamaktadır.

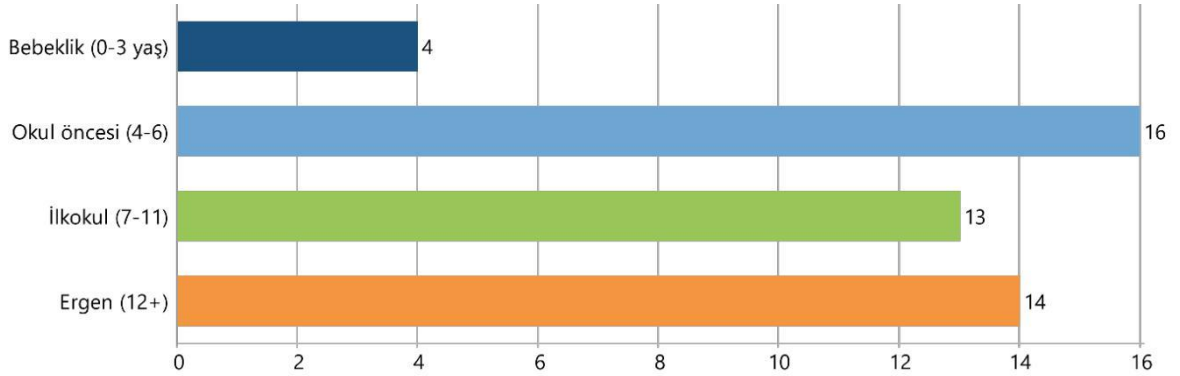
Lisansüstü çalışmalarda kullandıkları veri toplama yöntemine ilişkin dağılım Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Lisansüstü çalışmalarda kullanılan desenler

Lisansüstü çalışmalarda kullanılan desenler incelendiğinde en sık tarama deseninin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca deneysel, vaka-kontrol, deneysel ve tarama deseninin bir arada kullanıldığı yöntemler de tercih edildiği belirlenmiştir.

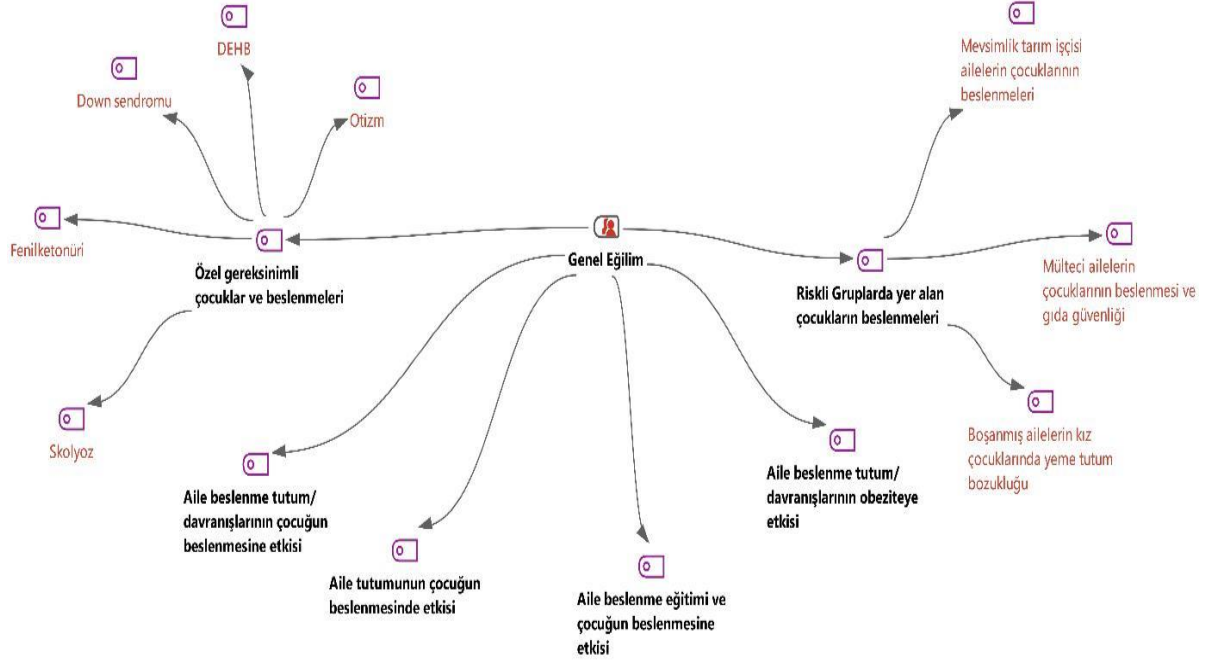
Lisansüstü çalışmalara dahil edilen çocukların gelişim dönemlerine göre dağılımları Şekil 6'da verilmiştir.

Şekil 6. Lisansüstü çalışmalara dahil edilen çocukların gelişimsel dönemlere göre dağılımları

Lisansüstü çalışmalara dahil edilen çocukların gelişimsel dönemlere göre dağılımları çalışmalarda belirtildiği üzere sıklıkla çalışmaların okul öncesi çağı çocuklarıyla yapıldığı görülmektedir. Okul çağı çocuklarını ergenler, ilkokul ve bebeklik çağında çocuklarla yapılan çalışmalar izlemektedir.

Lisansüstü çalışmaların genel eğilimlerine ilişkin dağılım Şekil 7'de verilmiştir.

Şekil 7. Lisansüstü çalışmaların genel eğilimi

Lisansüstü çalışmaları genel eğilimleri incelendiğinde özel gereksinimli çocuklar ve beslenmeleri, aile beslenme tutum/davranışlarının çocuğun beslenmesine etkisi, aile tutumunun çocuğun beslenmesine etkisi, aile beslenme eğitimi ve çocuğun beslenmesine etkisi, aile beslenme tutum/davranışlarının obeziteye etkisi, riskli gruplara yer alan çocukların beslenmeleri olarak ifade edilebilir. Özel gereksinimli çocuklar ve beslenmeleri başlığı altında otizm, dikkat eksiliği ve hiperaktivite bozukluğu, down sendromu, fenilketonüri ve skolyoz tanımlı çocuklarla çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Riskli gruplara yer alan çocukların beslenmeleri başlığı incelendiğinde mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının beslenmeleri, mülteci ailelerin çocuklarını beslenmeleri ve gıda güvenliği, boşanmış ailelerin kız çocuklarında yeme tutum bozukluğu çalışmalarının yer aldığı görülmektedir.

Tartışma

Ebeveyn yaklaşımlarının çocukların yeme ve beslenme davranışları üzerindeki etkisini inceleyen lisansüstü çalışmaların incelendiği çalışmaya, 2016-2021 yılları arasında yapılan 38 çalışma dahil edilmiştir. Dahil edilme kriterleri arasında ebeveyn yaklaşımlarının ve çocukların yeme ve beslenme alışkanlıklarını ele alan çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmaların farklı üniversitelerde, farklı anabilim dallarında gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum aslında beslenmenin çocuk ve ebeveyn odağında ele alınmasının farklı disiplinlerden uzmanların çalışabileceği bir konu olduğunu göstermektedir. Bununla beraber çocuklarda görülen yeme ve beslenme davranışlarının farklı disiplinler açısından incelenmesi oldukça önemli görülmektedir (Şahin, Şahin, Öz, Ülker Atav, & Kıvanç, 2019). Farklı disiplinlerden uzmanlarla yapılan bir çalışma beslenme konusunda disiplinler arası çalışmanın etkililiğini göstermektedir (Atasoy ve ark., 2012). Farklı alanlarda çalışan uzmanların çocukların ve ebeveynlerin odağında yeme ve beslenme davranışlarını ele alması kendi disiplinleri özelinde gerçekleşmektedir. Özellikle sağlık bilimleri gibi

disiplinler arası çalışmaya uygun olan gelişim, aile tutumları, özel gereksinimli çocukların beslenmesi ve gelişiminde ailenin etkisi gibi konularda beslenme ve diyetetik bölümü önderliğinde çalışmalarının oldukça kıymetli olduğu düşünülmektedir.

Çalışma kapsamına dahil edilen lisansüstü çalışmaların büyük bir çoğunluğunun okul öncesi dönem olarak adlandırılan 4-6 yaş arasını kapsadığını ve onu takiben ergenlik dönemi geldiği ve en az ise bebek grubuyla çalışma yapıldığı görülmektedir. Bebeklik dönemiyle kıyaslandığında okul öncesi dönemde gelişimin hızı daha yavaş bir seyir içerisinde. Dolayısıyla bebeklik dönemine göre yavaş olan gelişim sürecinin sebebi olarak beslenme miktarı ve sıklığının değerlendirmekten ziyade bu yavaşlığın gelişim sürecinin bir özelliği olduğu vurgulanmaktadır (Bee ve Boyd, 2009; Berk, 2020). Aynı zamanda çocukların damak tadının oluşmasıyla birlikte okul öncesi dönemde besin seçme davranışları sıklıkla görülebilmektedir (Yavuzer, 2016). Bu nedenle bu dönemde ebeveynlerin çocukların yeme davranışları üzerindeki etkisinden daha çok bahsetmek mümkündür çünkü ebeveynler bu dönemde çocuklarının iştahındaki azalmadan dolayı endişelenebilmektedirler ve bu da ebeveynler ile çocuklar arasında yemek zamanlarında uyumsuzlukların görülmesine neden olabilir (Baysal ve Arslan, 2007; Bee ve Boyd, 2009). Ebeveynlerin çocuklarının yemeleri üzerine yaşadıkları endişelerinin çocuklarının yeme davranışlarını da karşılıklı bir etkileşime bağlı olarak olumsuz etkilemektedir (Gueron-Sela ve ark., 2011). Bu kapsamda yapılan çalışmaların çoğunluğunun da yeme davranışlarının şekillendiği ve çocuğun bağımsızlığını kazanmaya başladığı okul öncesi dönemde yapılması bu dönemin özellikleri göz önünde bulundurulduğunda önemli görülmektedir.

İkinci olarak ise en fazla ergenlik dönemindeki ebeveyn etkilerini inceleyen çalışmalar olduğu görülmektedir. Ergenlik dönemi de büyümenin ve gelişimin hızlı olduğu gelişim dönemlerinden birisidir (Bayhan, 2016). Bu dönemdeki enerji ihtiyacıyla birlikte beslenme alışkanlıkları ebeveynler açısından ve ergenin kendisi açısından önemli bir gündem haline gelmektedir. Ergenlik dönemindeki büyümeye ve gelişime bağlı olarak obezite, malnütrisyon, vitamin, mineral yetersizlikleri, farklı yeme bozuklukları, yanlış besin seçimi ve estetik kaygılardan sağlıksız beslenme davranışları görülebilmektedir (Baltacı ve ark., 2008). Bu nedenle ergenlik döneminde yapılacak olan beslenmeye yönelik çalışmalar oldukça önemlidir.

Çalışmaların ele aldığı genel eğitime bakıldığında ise özel gereksinimli çocuklar ile gerçekleştirilen çalışmaların otizm, dikkat eksiliği ve hiperaktivite bozukluğu, down sendromu, fenilketonüri ve skolyoz tanımlı çocukları çalışma gruplarına dahil ettikleri görülmektedir. Özel gereksinimli çocukların beslenmelerini birçok farklı faktör etkileyebilmektedir (Hür ve Çınar, 2021). Otizmlili ve down sendromlu çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmaya göre iki grup çocuğun birbirinden farklı alanlarda yeme davranışlarının (Down sendromlu çocuklarda sıvı/katı besin kontrolü, uygun ısırma ve uygun pozisyonu koruma alanlarındaki sorunlar ön plana çıkarken otizmi çocuklarda sofrada davranışlarının farklı olduğu belirlenmiştir) olduğu görülmektedir (Alp, 2018). Özellikle çocuğun özel gereksiniminin neden olduğu farklılığın yeme ve beslenme davranışlarına olan etkisinin bilinmesi, o konularda alınabilecek müdahale

yaklaşımları için oldukça önemlidir. Bu nedenle bu alanda yapılacak daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Genel eğilimlerde ele alınan gruplardan birisi de riskli gruplarda yer alan çocukların beslenmeleridir. Bu grupta ise mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları, mülteci ailelerin çocukları, boşanmış ailelerin kız çocukları gibi özel grupların yer aldığı görülmektedir. Gelişimin hızlı olduğu gelişim dönemlerinde çevresel etkilerin de o derece etkili olduğu bilinmektedir (Bayhan ve Artan, 2012; Santrock, 2020). Bu nedenle çocukların içinde bulunduğu dezavantajlı çevresel koşulların da çocukların gelişimleri ve aynı zamanda topluma katılımları üzerinde önemli bir tehdit oluşturabilmektedir (Kahraman ve Kahraman, 2017). Çocuğun yeme ve beslenme davranışları üzerinde yoksulluğun, çalışma ya da yaşam koşullarının, hastalık ve tedavi durumlarının ve özel gereksinim durumlarının etkili olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Aydın, Şahin, ve Akay, 2017; Caferoğlu ve ark., 2014; Fereli, Aktaç ve Güneş, 2016; Konuk Şener ve Ocağcı, 2014; Lordoğlu ve Etiler, 2014; Öztürk, 2015; Öz ve Bayhan, 2021). Bu kapsamda risk grubunda yer alan farklı özelliklerdeki çocukların yeme ve beslenme davranışlarının incelenmesi bu alanlarda oluşabilecek risklerin önlenmesini ya da oluşan risklerin en aza indirilmesini sağlayacağı için oldukça önemlidir.

Genel eğilimlerin ele aldığı ebeveyn boyutlarına bakıldığında ailenin beslenme tutum, davranış ve alışkanlıklarının bununla birlikte aileye verilen beslenme eğitiminin çocuk üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar olduğu görülmektedir. Çocuk boyutunda ele alınan konularda ise çocuğun beslenmesine ya da obeziteye etkisi üzerinde durulmuştur. Çocuklar çoğunlukla sosyal bir olgu olan beslenmeyi, gözlem ve taklit yoluyla öğrenirler ve kendilerine özgü yeme davranışlarını geliştirirler (Öztürk ve Türker, 2021). Çocukların gözlem yaptığı en önemli kaynak ise temel bakım verenleri yani ebeveynleridir. Bu nedenle bu alanda yapılacak farklı ebeveyn yaklaşımların çocukların üzerindeki etkisini inceleyecek çalışmaların doğru yaklaşımların benimsenmesini sağlaması açısından oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Genel olarak elde edilen sonuçlara bakıldığında çocuk ve ebeveyn odağındaki yeme ve beslenme konularına son yıllarda giderek önem verilen bir konu haline gelmeye başladığı görülmekle birlikte bu alanda yapılacak daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Benzer bir şekilde yapılan bir meta-analiz çalışmasının sonucunda da bu alanda yapılacak daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır (Şahin ve ark., 2019). Son beş yıl içinde sadece 38 çalışmanın varlığı aslında konunun önemi göz önünde bulundurulduğunda yetersiz görünmektedir. Bu nedenle bu alanda daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Büyüme ve gelişim için hayati öneme sahip beslenme sadece fizyolojik ihtiyaçların karşılanması için gerekli olmayıp beslenme aynı zamanda çocukların öz bakım becerilerini bağımsız olarak gerçekleştirmesi, öz düzenlemesi, sosyal gelişimi, motor gelişimi, dil gelişimi, bilişsel gelişimi ve diğer birçok alan için de önemlidir. Çocukların yeme ve beslenme davranışlarında tüm gelişim alanlarında olduğu gibi ebeveynlerin etkisi de büyük bir yere sahiptir. Bu nedenle çocuk ve ebeveyn odağında aile

için yeme ve beslenme davranışlarının incelenmesi bu alanda yapılacak olan müdahale çalışmaları için önemlidir. Bu kapsamda yapılmış lisansüstü çalışmaları inceleyen çalışma sonuçlarına göre; bu konu en fazla yüksek lisans tezlerinde, en fazla 2019 yılında ve yine en fazla Hacettepe Üniversitesi tarafından ele alınmıştır. Bu önemli konunun en fazla Sağlık Bilimleri Enstitülerinde ve Beslenme ve Diyetetik anabilim dalında ele alındığı görülmektedir. Çalışmaların büyük bir çoğunluğu tarama modelinde ve en fazla okul öncesi dönem çocukları hedef kitesindedir. Çalışmalarda ele alınan genel eğilimlere bakıldığında ise ele alınan özel grupların olduğu dikkat çekmektedir. Bu gruplar özel gereksinimli çocuklar ve riskli gruplardaki çocuklar olarak dikkat çekmektedir. Bununla beraber ebeveynlerin etkisini; ebeveynlerin beslenme alışkanlıkları, beslenme eğitimi, ebeveynlerin beslenme tutumları ve davranışları olarak ele almış çalışmalar olduğu görülmektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda bu alanda yapılacak daha fazla disiplinler arası ve deneysel çalışmalara ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda gelecek çalışmalarda farklı grup çocukların yeme ve beslenme davranışları, alışkanlıkları, düzenleri üzerinde ebeveynlerin kendi alışkanlıkları, besleme tutumları, yemek zamanı rutinleri gibi çeşitli boyutlarda etkisini inceleyen ve müdahale önerisi geliştiren çalışmaların gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Alp, A. G. (2018). *Otistik bozukluğu olan çocukların beslenme durumlarının tanımlanması ve ailelere verilen beslenme eğitiminin etkisinin belirlenmesi*. Gaziantep.
- Atasoy, B., Özgen, Z., Yüksek Kantaş, Ö., Demirel, B., Aksu, A., Dane, F., ... Abacıoğlu, U. (2012). Kanser Hastalarında Kemoradyoterapi Sırasında Beslenme Yönetiminde Disiplinler Arası İşbirliğinin Yeri: Bir Pilot Çalışma. *Marmara Medical Journal*, 25(1), 32–36.
- APA (2020). APA Yaşam Boyu Gelişim Psikolojisi Sözlüğü. (Şendil, T. G. & Karakelle, Ş. S., çeviri editörleri). Nobel Yayıncılık.
- Aydın, D., Şahin, N. ve Akay, B. (2017). Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 7(1), 8–14.
- Baltacı, G., Ersoy, G., Karaağaoğlu, N., Derman, O. ve Kanbur, N. (2008). Ergenlerde sağlıklı beslenme ve hareketli yaşam. *Basım. TC Sağlık Bakanlığı Yayın*, (730), 9.
- Bayhan, P. (2016). Ergenlik Dönemi: Fiziksel, Cinsel ve Motor Gelişim. İçinde N. Metin (Ed.), *Doğum Öncesinden Ergenliğe Çocuk Gelişimi* (pp. 287–324). Ankara: Pegem.
- Bayhan, P. ve Artan, İ. (2012). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. Ankara: Morpa.
- Baysal, A. ve Arslan, P. (2007). *Doğumdan Yetişkinliğe Çocuk Yemekleri Çocuğun Bilinçli ve Sağlıklı Beslenmesi*. Özgür Yayınları, İstanbul.
- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk Gelişim Psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınevi.
- Berk, L. E. (2020). *Bebekler ve Çocuklar Doğum Öncesinden Orta Çocukluğa* (7. Basım; N. Işıkoğlu Erdoğan, Ed.). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*. 9 (29, pp.27-40, <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>)
- Bronfenbrenner, U. (1976). The experimental ecology of education. *Educational Researcher*, 5(9), 5–15.
- Bronfenbrenner, U. ve Ceci, S. J. (1994). Nature-nuture reconceptualized in developmental perspective: A bioecological model. *Psychological Review*, 101(4), 568.
- Brown, R. ve Ogden, J. (2004). Children's eating attitudes and behaviour: A study of the modelling and control theories of parental influence. *Health Education Research*, 19(3), 261–271. <https://doi.org/10.1093/her/cyg040>.
- Caferoğlu, Z., Özel, H. G., Hamidi, F. ve Ertürk, G. (2014). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı olan çocuklarda ilaç tedavisinin beslenme durumu üzerine etkileri. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 42(2), 99–107.
- Dovey, T. (2010). *Eating behaviour*. McGraw-Hill. <http://site.ebrary.com/lib/academiccompleteitles/home.action>.
- Erdem, S., Gökmen Özel, H., Çınar, Z. ve Yılmaz Işıksan, S. (2017). Farklı Sosyoekonomik Düzeye Sahip Çocuklarda Ailenin Beslenme Tutum ve Davranışlarının Çocuğun Beslenme Durumuna Etkisi. *Beslenme Ve Diyet Dergisi*, 45(1), 3–11.

- Faith, M. S., Scanlon, K. S., Birch, L. L., Francis, L. A. ve Sherry, B. (2004). Parent-child feeding strategies and their relationships to child eating and weight status. *Obesity research*, 12(11), 1711-1722.
- Fereli, S., Aktaç, Ş. ve Güneş, F. E. (2016). Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları, beslenme durumları ve görülen sorunlar. *Gaazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 36-47.
- Golan, M. ve Crow, S. (2004). Parents are key players in the prevention and treatment of weight-related problems. *Nutrition Reviews*, 62(1), 39-50. <https://doi.org/10.1111/J.1753-4887.2004.TB00005.X>.
- Gueron-Sela, N., Atzaba-Poria, N., Meiri, G. ve Yerushalmi, B. (2011). Maternal worries about child underweight mediate and moderate the relationship between child feeding disorders and mother-child feeding interactions. *Journal of Pediatric Psychology*, 36(7), 827-836.
- Hür, G. ve Çınar, N. (2021). Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Tamamlayıcı Beslenme. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 287-295.
- Kahraman, F. ve Kahraman, A. B. (2017). Dezavantajlılığın çocuk halleri: Dünyada ve Türkiye’de dezavantajlı gruplarda yer alan çocukların durumu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 8(20).
- Kelly, J., Turner, J. J. ve McKenna, K. (2006). What parents think: children and healthy eating. *British Food Journal*, 108(5), 413-423. <https://doi.org/10.1108/00070700610661376>.
- Koçoğlu, G., Polat, H. ve Özgür, S. (1990). Ailelerin beslenme olanakları ve annelerin çocuk beslenmesi konusundaki bilgileri ike çocukların fiziksel gelişimleri arasındaki ilişkiler. *Beslenme Ve Diyet Dergisi*, 19, 11-22.
- Konuk Şener, D. ve Ocağcı, A. F. (2014). Yoksulluğun çocuk sağlığı üzerine çok boyutlu etkileri. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1), 57-68.
- Köksal, G. ve Gökmen, H. (2016). *Çocuk hastalıklarında beslenme tedavisi*. Hatipoğlu Yayınları.
- Küçükkömürler, S. (2021). *Beslenme ve Sağlık*. Pegem Akademi.
- Lordoğlu, K. ve Etiler, N. (2014). Batı Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalışan Çocuklar Üzerine Sınırlı Bir Araştırma. *Çalışma ve Toplum*, 41(2).
- Moroshko, I. ve Brennan, L. (2013). Maternal controlling feeding behaviours and child eating in preschool-aged children. *Nutrition & Dietetics*, 70(1), 49-53.
- Oğuz, Ş. ve Derin, D. Ö. (2013). 60-72 aylık çocukların bazı beslenme alışkanlıklarının incelenmesi. *İlköğretim Online*, 12(2), 498-511.
- Öz, S. ve Bayhan, P. (2021). An investigation of the relationship between the eating behaviours of children with typical development and autism spectrum disorders and parent attitudes during mealtime eating behaviours and parent attitudes during mealtime. *Child: Care, Health and Development*, 47(6), 877-885.
- Öztürk, N. ve Türker, P. F. (2021). Okul Öncesi Dönemde Çocuklardaki Farklı Yeme Davranışları ve Ebeveyn Faktörlerinin Bu Davranışlara Etkisi. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi-BÜSBİD*, 6(1).

- Öztürk, Ş. (2015). *Kemoterapi Alan Kanserli Çocuklarda Oral Mukozit Gelişimi ve Beslenme Durumu İlişkisi*. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Santrock, J. W. (2020). *Çocuk Gelişimi* (14. Basım; A. Güre, Ed.). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Scaglioni, S., Salvioni, M. ve Galimberti, C. (2008). Influence of parental attitudes in the development of children eating behaviour. *The British Journal of Nutrition*, 99 Suppl 1, S22-5. <https://doi.org/10.1017/S000711450889247>.
- Simon, L., Grosvenor, M. ve Gurfinkel, D. (2020). *Nutrition: Science and applications* (4th ed.). Wiley and Sons.
- Şahin, S., Şahin, E. S., Öz, N. S., Ülker Atav, P. ve Kıvanç, R. (2019). Pediatrik yeme veya yutma bozukluğu ve beslenme alışkanlığında aile rolünün etkisinin meta-analiz yöntemiyle incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 6(2), 200–214.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2013). 0-36 aylık çocuklar için eğitim programı. In *Temel Eğitim Genel Müdürlüğü* (<http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/0-36program.pdf>) (Erişim: 12.01. 2013).
- Tayar, M., Haşıl Korkmaz, N. ve Özkeleş, E. (2017). *Beslenme ilkeleri*. Dora.
- Turner, J. J., Kelly, J. ve McKenna, K. (2006). Food for thought: parents' perspectives of child influence. *British Food Journal*, 108(3), 181–191. <https://doi.org/10.1108/00070700610651007>.
- UNICEF (2019). *Children, food and nutrition* (The state of the world's children). New York, NY.
- Yavuzer, H. (2016). *Ana-Baba ve Çocuk*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.